

Агляд

УКРАЇНА

АСАБЛІВАСЦІ
РЭФАРМАВАННЯ
ШКОЛЬнай
АДУКАЦЫІ

2023
2024

АЦН-2024

Асаблівасці рэфармавання школьнай адукацыі Ўкраіны

Змест

1. Рэформа школьнай адукацыі “Новая ўкраінская школа”(НУШ)
2. Рамка кампетэнцый: паняцце, пералік, вынікі
3. Структура навучальных праграм
4. Асаблівасці праграм, якія можна аднесці да грамадазнаўчай адукацыі

Табліцы

Таб.1 Формула Новай украінскай школы

Таб. 2 Структура рамкі кампетэнцый

Таб 3. Адукацыйныя галіны, вучэбныя прадметы

Таб. 4 Кампетэнтнасны патэнцыял Грамадзянска-гістарычнай галіны

Таб. 5 Прыклады інтэграцыі зместу гісторыі і грамадазнаўства ў навучальных праграмах

1. Рэформа школьнай адукацыі “Новая ўкраінская школа”(НУШ)

Кожная краіна распрацоўвае ўласную нацыянальную мадэль кампетэнцый, якая апісвае мэты і вынікі адукацыі. Змест кампетэнтнаснай мадэлі вызначаецца нацыянальнымі прыярытэтамі краіны, сацыяльным, культурным і эканамічным кантэкстам і адукацыйнымі традыцыямі.

Новая ўкраінская школа (НУШ) – доўгатэрміновая рэформа адукацыйнай галіны, пачатая ў 2017 годзе і запланаваная да 2029 года ([каляндар рэформы](#)). Мяркуюцца, што гэта кардынальная рэформа спыніць негатыўныя тэндэнцыі і ператворыць украінскую школу ў рычаг сацыяльнай роўнасці і згуртаванасці, эканамічнага развіцця і канкурэнтаздольнасці Украіны.

Таб. 1 – Формула Новай украінскай школы:

Педагогіка партнёрства	Павага да асобы, выкананне прынцыпаў сацыяльнага партнёрства
Новы змест	Развіццё ключавых кампетэнцый, неабходных для паспяховай самарэалізацыі
Выхаванне на каштоўнасцях	Фарміраванне каштоўнасных адносін і мыслення, важных для гарманічнага асабістага і грамадскага жыцця
Сучаснае адукацыйнае асяроддзе	Арыенціроўка адукацыйнай прасторы на развіццё цікавасці і матывацыі дзяцей да навучання
Арыентацыя на навучэнцаў	Максімальна ўлічваюцца правы, інтарэсы, патрэбнасці і здольнасці дзіцяці
Справядлівае фінансаванне і роўны доступ	Публічныя фінансы размяркоўваюцца празрыста з улікам запатрабаванняў усіх бакоў
Новая структура	Навучанне ў старэйшых класах доўжыцца 3 гады (10-12 класы)
Аўтаномія школы	Навучальныя ўстановы атрымалі шырокую аўтаномію
Матываваны настаўнік	Педагог атрымлівае акадэмічную свабоду ў навучальным працэсе, вялікая ўвага надаецца матэрыяльнаму стымуляванню

Коротка пра рэформу НУШ можна прачытаць тут: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Якім быў 2023 год для ўкраінскай адукацыі:

Украінская сістэма адукацыі высталяла, нягледзячы на поўнамаштабную вайну – і гэта самы важны і самы аптымістычны вынік 2023 года. Нягледзячы на адключэнне святла, паветраныя трывогі і псіхалагічнае знясіленне, настаўнікі працягвалі вучыць дзяцей набываць веды, здаваць тэсты, праходзіць міжнародныя ацэнкі і ўнутраныя маніторынгі. 2023 год запомніўся лічбавізацыяй, вялікай увагай да псіхалагічнай

устойлівасці, адукацыйнымі стратамі і іх пераадоленнем, а таксама істотнымі кадравымі зменамі ў профільным міністэрстве і фактычным перазапускам рэформы «Новая ўкраінская школа».

На фота: абсталяваны школьны клас у харкаўскім метро.

2. Рамка кампетэнцый: паняцце, пералік, вынікі

У аснову ўсіх змяненняў ва ўкраінскай школе пакладзены кампетэнтнасны падыход. Усяго было выдзелена 10 ключавых кампетэнцый, здольных забяспечыць жыццёвы поспех моладзі ў грамадстве ведаў. Сярод іх уменне гаварыць і выказваць думкі на дзяржаўнай і роднай мове, валоданне замежнымі мовамі, матэматычная адукаванасць, якую можна прымяняць не толькі на ўроках матэматыкі, але і ў жыцці, кампетэнцыі ў прыродазнаўчых навукх і тэхналогіях, інфармацыйна-лічбавая кампетэнцыя, уменне вучыцца на працягу жыцця, агульнакультурная адукаванасць, экалагічная адукаванасць і здаровы лад жыцця; прадпрымальнасць, сацыяльная і грамадзянская кампетэнцыі.

<https://nus.org.ua/about/graduate/>

З 1 верасня 2018 г. вучні навчаюцца па праграмах поўнай агульнай сярэдняй адукацыі дванаццацігадовага тэрміну. Пачатковая школа — 1—4 класы, базавая — 5—9 класы і сярэдняя профільная адукацыя, якую можна атрымаць у ліцэях ці ва ўстановах прафесійнай адукацыі, — 10—12 класы.

Патрабаванні да абавязковых вынікаў навучання вызначаюцца з улікам кампетэнтнаснага падыходу да навучання, у аснове якога ляжаць ключавыя кампетэнцыі (створаны з улікам “Рэкамендацый Еўрапарламента і Савета Еўропы па фарміраванні ключавых кампетэнцый бесперапыннай адукацыі на працягу жыцця” (ад 18 снежня 2006 г.):

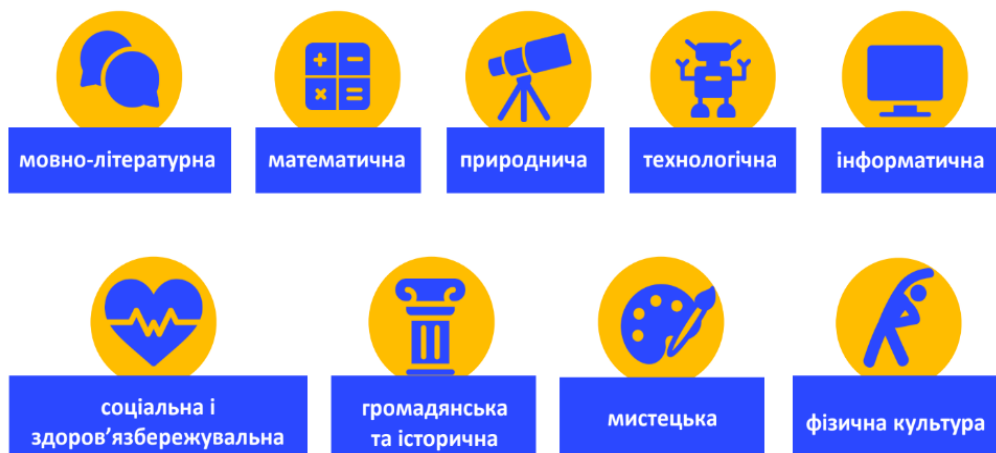
- Зносіны на дзяржаўнай (і роднай, у выпадку адрознення) мовах
- Зносіны на замежных мовах
- Матэматычная
- Кампетэнцыі ў галіне прыродазнаўчых навук і тэхналогій
- Інфармацыйна-лічбавая кампетэнцыя
- Здольнасць вучыцца на працягу ўсяго жыцця
- Ініцыятыўнасць і прадпрымальнасць
- Сацыяльная і грамадзянская кампетэнцыя
- Экалагічная грамадзянская і здаровы лад жыцця
- Усведамленне і самавыяўленне ў сферы культуры

У [Законе аб адукацыі Украіны](#) кампетэнцыя вызначаецца як дынамічнае спалучэнне ведаў, уменняў, навыкаў, спосабаў мыслення, поглядаў, каштоўнасцей, іншых якасцей асобы, якое вызначае здольнасць асобы паспяхова сацыялізавацца, весці прафесійную і (або) дадатковую адукацыйную дзейнасць.

Паводле [Адукацыйных стандартаў](#):

- Асновай фарміравання ключавых кампетэнцый з'яўляецца адукацыйны вопыт навучэнцаў, іх патрэбы, якія матывуюць іх да вучобы, веды і ўменні, якія фарміруюцца ў розных адукацыйных асяроддзях (школа, сям'я), розных сацыяльных сітуацыях і абумоўліваюць станаўленне да іх.
- Агульнымі (скразнымі) для ўсіх ключавых кампетэнцый з'яўляюцца такія навывкі, як разуменне прачытанага, уменне выказаць уласную думку вусна і пісьмова, крытычнае і сістэмнае мысленне, крэатыўнасць, ініцыятыўнасць, уменне лагічна абгрунтоўваць пазіцыю, уменне канструктыўна кіраваць эмоцыямі, уменне ацэньваць рызыкі, прымаць рашэнні, развіваць вырашаць праблемы, супрацоўнічаць з іншымі асобамі.
- Вызначаюцца наступныя галіны адукацыі: моўна-літаратурная, матэматычная, прыродазнаўчая, тэхналагічная; інфарматыка; сацыяльнае і медыцынскае абслугоўванне; грамадзянска-гістарычная; мастацкая; фізкультурная.

9 освітніх галузей

https://drive.google.com/file/d/1iXTpV1wV47MNa_WEUzFGa31gCqF6fSii/view

Для кожнай адукацыйнай галіны вызначаны:

- агульная для ўсіх ступеняў агульнай сярэдняй адукацыі мэта;
- кампетэнтнасны патэнцыял, які абазначае здольнасць кожнай адукацыйнай галіны фарміраваць усе ключавыя кампетэнцыі праз развіццё навывкаў і стаўлення і базавых ведаў;
- абавязковыя вынікі вучэбнай дзейнасці вучняў;
- рэкамендаваная, мінімальная і максімальная колькасць вучэбных гадзін па цыклах навучання.

Патрабаванні да абавязковых вынікаў вучэбнай дзейнасці навучэнцаў складаюцца з наступных кампанентаў:

- групы вынікаў навучання, якія ахопліваюць роднасныя агульныя вынікі;

- агульныя для ўсіх узроўняў агульнай сярэдняй адукацыі агульныя вынікі вучэбнай дзейнасці вучняў, праз якія рэалізуецца кампетэнтнасны патэнцыял галіны;
- канкрэтныя вынікі навучання вучняў, якія вызначаюць іх адукацыйны прагрэс па адукацыйных цыклах;
- арыенціры ацэнкі, на падставе якіх вызначаецца ўзровень дасягнення навучэнцамі вынікаў вучэбнай дзейнасці ў канцы адпаведнага цыкла.

Абавязковыя для навучэнцаў вынікі навучання вызначаюцца індэксамі, у якіх:

- скарачанае літара абазначае галіну адукацыі, да якой адносіцца абавязковы вынік навучання;
- лічба ў пачатку індэкса паказвае парадкавы нумар года навучання (класа), па заканчэнні якога чакаецца дасягненне вучэбнага выніку;
- першая лічба пасля літарнага запісу перад кропкай азначае нумар групы вынікаў даследавання;
- лічба пасля кропкі азначае лік агульнага выніку навучання;
- наступная лічба азначае нумар канкрэтнага выніку навучання;
- апошняя лічба азначае арыенцір для ацэнкі адпаведнага адукацыйнага выніку

Ацэньванне: <https://ru.osvita.ua/school/estimation/89067/>

У адпаведнасці з Дзяржаўнымі стандартамі адукацыі збор, аналіз і фармуляванне меркаванняў аб выніках вучэбнай дзейнасці вучняў ажыццяўляюцца ў працэсе:

- фармуючага ацэньвання, мэтай якога з'яўляецца адсочванне развіцця асобы навучэнца і працэсу набывання ім навучальнага вопыту як асновы кампетэнтнасці і пабудовы індывідуальнай адукацыйнай траекторыі асобы;
- падсумоўваючага ацэньвання, мэтай якога з'яўляецца суаднясенне адукацыйных дасягненняў вучняў з абавязковымі/чаканымі вынікамі навучання, вызначанымі Дзяржаўным стандартам/адукацыйнай праграмай.

Ацэнка прадугледжвае арганізацыю дзейнасці вучняў з мэтай атрымання даных аб стане сфармаванаасці чаканых вынікаў навучання, вызначаных настаўнікам для канкрэтнага класа/сістэмы заняткаў па пэўнай праграмай тэме на аснове адукацыйнай праграмы ўстанова адукацыі.

3. Структура навучальных праграм

Навучальныя праграмы: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

Праграма складаецца з тлумачальнай запіскі, структураванай па тэмах патрабаванняў да чаканых вынікаў навучання. Яны раскрываюцца ў арыенцірах для ацэнкі згодна з дадаткам да Дзяржаўнага стандарту. Прапанаваны аўтарамі мадэльных праграм змест прадмета з'яўляецца асновай для дасягнення чаканых вынікаў навучання. У тыпавых вучэбных праграмах, вызначаюцца арыенціровачная паслядоўнасць дасягнення навучэнцамі чаканых вынікаў навучання, змест вучэбнага прадмета і віды вучэбнай

дзейнасці навучэнцаў. На аснове тыпавых вучэбных праграм установы адукацыі могуць распрацоўваць свае вучэбныя праграмы.

4. Асаблівасці праграм, якія можна аднесці да грамадазнаўчай адукацыі

Мэтай грамадзянска-гістарычнай адукацыі з'яўляецца развіццё асобы навучэнца праз разуменне мінулага, сучаснасці і сувязей паміж імі, узаемадзеяння глабальных, агульнаўкраінскіх і лакальных працэсаў; фарміраванне асобы грамадзяніна Украіны, яго актыўнай грамадзянскай пазіцыі на прынцыпах дэмакратызму, патрыятызму, павагі правоў і свабод чалавека, прызнання каштоўнасці вяршэнства права і нецярпімасці да карупцыі.

Кампетэнтнасны патэнцыял грамадзянска-гістарычнай адукацыйнай галіны і базавыя веды паказаны ў дадатку 17 [Дзяржстандарта](#).

Патрабаванні да абавязковых вынікаў вучэбнай дзейнасці навучэнцаў па грамадзянска-гістарычным напрамках адукацыі прыведзены ў дадатку 18 і прадугледжваюць, што навучэнец:

- мысліць гістарычна-храналагічна, арыентуецца ў гістарычным часе, устанаўлівае прычынна-выніковыя сувязі паміж падзеямі, з'явамі і працэсамі, дзейнасцю людзей і іх вынікамі ў часе, выяўляе змены і працягласць у жыцці грамадства;
- мысліць геапрасторава, арыентуецца ў сацыяльна-гістарычнай прасторы, выяўляе ўзаемазалежнасць развіцця грамадства, эканомікі, культуры і прыроднага асяроддзя;
- мысліць крытычна, працуе з рознымі крыніцамі інфармацыі і ставіць гістарычна абгрунтаваныя пытанні;
- мысліць сістэмна, выяўляе ўзаемасувязь, узаемаабумоўленасць і ўзаемаўплыў гістарычных падзей, з'яў, працэсаў, дзеячаў у кантэксце адпаведных эпох; разумее множнасць мінулых і сучасных інтэрпрэтацый і параўноўвае іх інтэрпрэтацыі;
- усведамляе ўласную годнасць, рэалізуе ўласныя правы і свабоды, паважае правы і годнасць іншых асоб, праяўляе талерантнасць, супрацьстаіць праявам дыскрымінацыі;
- прытрымліваецца дэмакратычных прынцыпаў, канструктыўна ўзаемадзеінічае з іншымі асобамі, супольнасцю ўстановы адукацыі, мясцовай супольнасцю і грамадствам, удзельнічае ў вырашэнні мясцовых, краінавых і глабальных праблем, усведамляе неабходнасць станаўлення вяршэнства права і захавання прававых норм, каб забяспечваюць устойлівае развіццё грамадства.

Асаблівасці развіцця грамадзянскай адукацыі:

Дасягненні на 2023

- У стандартах пачатковай і сярэдняй адукацыі з'явілася асобная грамадзянска-гістарычная галіна.
- У V класе – інтэграваны курс “Уводзіны ў гісторыю і грамадзянскае выхаванне” (35 гадзін).
- У 8 класе прадугледжаны вучэбны прадмет «Грамадзянская адукацыя (17 гадзін), у 9 класе — вучэбны прадмет «Правазнаўства» (17 гадзін).

- У 10 класе вылучаецца асобны прадмет “Грамадзянская адукацыя” (35-70 гадзін).
- У стандарты спецыяльнасцей першай (бакалаўрскай) ступені вышэйшай адукацыі ўведзена абавязковая грамадзянская кампетэнтнасць.
- Настаўнікам прапануюцца розныя курсы павышэння кваліфікацыі па грамадзянскай адукацыі.

Выклікі:

- У стандартах пачатковай і сярэдняй адукацыі па грамадазнаўстве і гісторыі знялі пытанне этыкі
- У пераліку прадметных спецыяльнасцей спецыяльнасці 014 «Сярэдняя адукацыя» настаўнікі грамадзянскай адукацыі адсутнічаюць.
- Падрыхтоўка настаўнікаў грамадзянскай адукацыі ва ўстановах вышэйшай адукацыі з’яўляецца магчымасцю, але не абавязкам.
- Нагрузка па грамадзянскай адукацыі даецца не па прынцыпе спецыялізацыі, а па неабходнасці дадаваць нагрузку любому настаўніку.
- Якасць выкладання грамадзянскай адукацыі нізкая (методыка павінна быць інтэрактыўнай, а рэчаіснасць паказвае, што прадмет часта выкладаецца традыцыйнымі метадамі).
- Урок грамадзянскага выхавання выкарыстоўваецца не па прызначэнні (выхаваўчыя гадзіны, перападрыхтоўка, падрыхтоўка да ЗНО і інш.).

Таб. 2 – Структура рамкі кампетэнцый

Ключавая кампетэнцыя / адук. галіна	моўна-літаратурная	матэматычная	прыродазнаўчая	інфармацыйная	тэхналагічная	сацыяльная і здароўе	грамадазнаўча-гістарычная	мастацкая	фізічная
Свабоднае валоданне роднай і дзяржаўнай мовай	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Валоданне замежнымі мовамі	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Матэматычная	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Кампетэнцыі ў навуках аб прыродзе і тэхналогіях	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Наватарства	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Экалагічная кампетэнтнасць	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Інфармацыйна-камунікацыйная	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Навучанне на працягу ўсяго жыцця	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Сацыяльныя і грамадзянскія кампетэнцыі	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Культурная кампетэнцыя	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
Прадпрыемальнасць і фінансавая граматынасць	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні	навыкі/стаўленні
	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды	Базавыя веды

Таб. 3 – Адукацыйныя галіны, вучэбныя прадметы

Таб.3 Адукацыйныя вобласці	вучэбны прадмет	Пачатковая адукацыя				Базавая адукацыя					Сярэдняя адукацыя		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
моўна-літаратурная	Українська мова та читання												
	Українська мова												
	Українська література												
	Зарубіжна література												
	Мови національних меншин та корінних народів												
	Іноземна мова												
матэматычная	Інтегравані курсі												
	Математика												
	Алгебра												
прыродазнаўчая	Геометрыя												
	Я досліджую світ	*	*	*	*	*							
	Географія												
	Біялогія								*	*	*	*	*
	Хімія								*	*	*	*	*
	Фізіка								*	*	*	*	*
інфармацыйная	Інтегравані курсі												
	Інфарматыка						*	*	*	*	*		
тэхналагічная	Тэхналогіі	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
сацыяльная і здароўе	Здоров'я, безпека та добробут (Інтегравані курсі)						*	*	*	*	*		
	Етика						*	*					
	Культура добросусідства						*	*					
	Підприємництво і фінансова грамотність								*	*			
	Фінансова грамотність										*	*	
грамадазнаўча- гістарычная	Вступ до історії України та громадянської освіти						*	*					
	Історія України. Всесвітня історія.						*	*	*	*	*		
	Історія України.								*	*	*	*	*
	Всесвітня історія								*	*	*	*	*
	Асновы правазнаўства									*			
	Громадянська освіта											*	

мастацкая	Містэцтва.	*	*	*	*	*
	Музычнае мастацтва.	*	*			
Фізічная	Фізічная культура	*	*	*	*	*
Міжгалузевы інтэграваны курс	Драматургія і тэатр.	*	*	*	*	*
	Робатотэхніка	*	*			
	STEM. 5-6 класы	*	*			

Таб. 4 – Кампетэнтнасны патэнцыял галіны Грамадзянска-гістарычная адукацыйная галіна

Ключавая кампетэнтнасць	Навыкі і стаўленні
<p>Свабоднае валоданне дзяржаўнай мовай</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • чытаць і разумець пісьмовыя крыніцы ў перакладзе і адаптацыі да дзяржаўнай мовы, аўтарскія публікацыі на гістарычныя і актуальныя для грамадства тэмы • шукаць інфармацыю і выкарыстоўваць розныя віды крыніц, фармуляваць і прадстаўляць абгрунтаваныя аргументы • ведаць тэрміналогію ў межах грамадзянска-гістарычнай адукацыйнай сферы • ствараць выказванні розных стыляў у вуснай і пісьмовай форме на гістарычныя і актуальныя для грамадства тэмы • весці аргументаваную дыскусію • распазнаваць моўныя сродкі ўздзеяння, адрозніваць прыёмы пераканання і маніпулявання <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • павага да ўкраінскай мовы як дзяржаўнай, зацікаўленасць у яе развіцці, разуменне каштоўнасці кожнай мовы • крытычнае ўспрыманне гістарычнай і грамадска-палітычнай інфармацыі • разуменне і выкарыстанне мовы пазітыўным і сацыяльна адказным чынам
<p>Уменне размаўляць на роднай (калі яна адрозніваецца ад дзяржаўнай) і замежнай мовах</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ствараць вусныя і пісьмовыя выказванні пра гісторыю і сучаснасць нацыянальнай (этнічнай, моўнай) супольнасці Украіны • ствараць інфармацыйную прадукцыю аб гісторыі, культуры і развіцці грамадства рэгіёна і/ці краіны, з якім звязана паходжанне роду • весці дыскусію аб асновах развіцця дзяржавы і грамадства, асновах дэмакратыі, правах і свабодах чалавека • валодаць асновай тэрміналогіі роднай мовы ў межах грамадзянска-гістарычнага напрамку <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • павага да роднай мовы, разуменне яе каштоўнасці
<p>Матэматычная кампетэнцыя</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • правільна працаваць з лічбавымі дадзенымі, матэматычнымі паняццямі для глыбокіх ведаў, тлумачэння мінулых і бягучых сацыяльных падзей • пераўтварэнне інфармацыі з адной формы ў іншую (тэкст, графік, табліца, дыяграма і інш.) і выкарыстанне яе ў тлумачэннях • усталёўваць сувязі паміж фрагментамі звестак і крыніцамі розных тыпаў • выкарыстоўваць матэматычныя метады і дадзеныя, разумець спосабы маніпулявання імі <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • імкненне да выбару рацыянальных шляхоў тлумачэння падзей мінулага, прычын і магчымых шляхоў вырашэння сучасных сацыяльных, палітычных і эканамічных праблем • разуменне важнасці матэматычнай апрацоўкі дадзеных для стварэння навукова абгрунтаваных высноў
<p>Кампетэнцыі ў галіне</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ацэньваць і тлумачыць узаемадзеянне чалавека і навакольнага асяроддзя ў розныя гістарычныя перыяды

прыродазнаўчых навук, тэхнікі і тэхналогій	<ul style="list-style-type: none"> раскрываць сэнс, значэнне, уплыў тэхналогій, тэхнічных вынаходак і дасягненняў навукі на ход гістарычных падзей, з'яў і працэсаў <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> пастаянная цікавасць да навуковых дасягненняў і дасягненняў прыродазнаўства прызнанне каштоўнасці прыродных рэсурсаў для сучаснага і будучых пакаленняў і іх рацыянальнае выкарыстанне ў паўсядзённым жыцці
Наватарства	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> генераваць новыя ідэі, ацэньваць іх перавагі і рызыкі прывесці гістарычныя прыклады ўплыву навацый на грамадскае жыццё <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> гатоўнасць ініцыяваць, крытычна ацэньваць і ўкараняць новыя веды, спосабы дзейнасці, нормы, якія забяспечваюць устойлівае развіццё супольнасці і грамадства
Экалагічная кампетэнтнасць	<p>Навыкі:</p> <p>вызначаць рызыкі і наступствы ўздзеяння чалавека на навакольнае асяроддзе, прагназаваць магчымасці экалагічных пагроз мадэляваць свае паводзіны на аснове разумення існуючых экалагічных пагроз крытычна ацэньваць ролю людзей і дзяржаў у дасягненні Мэтаў устойлівага развіцця ААН</p> <p>Стаўленне:</p> <p>гатоўнасць рэагаваць на рызыкі экалагічных пагроз усведамленне важнасці аховы прыроды, садзейнічання ўстойліваму развіццю грамадства</p>
Інфармацыйна-камунікацыйная кампетэнтнасць	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> выкарыстоўваць лічбавыя тэхналогіі для пошуку неабходнай гісторыка-сацыяльнай інфармацыі, яе адбору, праверкі, размяшчэння і распаўсюджвання крытычна ацэньваць, выяўляць маніпуляцыі гістарычнай і актуальнай для грамадства інфармацыяй у працэсе аналізу электронных СМІ выконваць нормы аўтарскага права і этыкі пры працы з інфармацыяй і пры зносінах у інтэрнэце ствараць вербальныя і візуальныя (графікі, дыяграмы, фільмы) паведамленні, мультымедычныя прэзентацыі сацыяльна-гістарычнага зместу, распаўсюджаць іх <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> крытычнае стаўленне да інфармацыі з розных крыніц адказнае выкарыстанне сродкаў масавай інфармацыі
Навучанне на працягу ўсяго жыцця	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> вызначаць уласныя выхаваўчыя мэты аналізаваць працэс уласнага навучання, адсочваць змены ва ўспрыманні інфармацыі знаходзіць і апрацоўваць адпаведнымі метадамі крыніцы грамадска значнай інфармацыі разумець ролю адукацыі, навучання для чалавека і грамадства сёння і ў гістарычнай рэтраспектыве аналізаваць і абагульняць атрыманую інфармацыю <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> адкрытасць да бесперапыннага саманавучання і ўзаеманавучання, жаданне дзяліцца набытымі ведамі з іншымі
Грамадзянскія кампетэнцыі	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> мадэляваць свае паводзіны як актыўнага і адказнага члена грамадзянскай супольнасці, які ведае асновы права, добра знаёмы са зместам

	<p>правоў чалавека і ўмее абараняць іх законным шляхам</p> <ul style="list-style-type: none"> • фарміраваць і адстойваць сваю грамадзянскую пазіцыю па праблемах мясцовага і глабальнага характару • устрымлівацца ад магчымасці злоўжываць сваімі правамі • праяўляць адказнасць, пазбягаць негатыўных стэрэатыпаў і абагульненняў, а таксама мовы варожасці пры абмеркаванні сацыяльных праблем і розных сацыяльных груп • удзельнічаць у вырашэнні праблем розных суполак з улікам інтарэсаў іх прадстаўнікоў • канструктыўна супрацоўнічаць з іншымі асобамі, ініцыяваць або ўдзельнічаць у рэалізацыі праектаў, масавых мерапрыемстваў • крытычна ацэньваць ідэалагічныя платформы і дзейнасць палітычных партый, грамадскіх рухаў, арганізацый і разумець іх ролю ў развіцці дэмакратычнага грамадства <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ўсведамленне сябе адказным грамадзянінам Украіны, разуменне сваіх правоў і абавязкаў як грамадзяніна Украіны і гатоўнасць іх выконваць; самапавага і павага да правоў і годнасці іншых асоб • грамадзянскія паводзіны, заснаваныя на пачуцці ўласнай годнасці і ўнутранай свабоды, развітая правасвядомасць і адстойванне дэмакратычных каштоўнасцей • выхаванне нецярпімасці да карупцыі ва ўсіх яе праявах, разуменне недапушчальнасці талерантнага стаўлення да няроўнасці і несумленнасці • гатоўнасць адмовіцца ад несправядлівых практык пры вырашэнні праблем • прызнанне каштоўнасці іншага чалавека і павага да яго асабістага жыцця • талерантнасць і гатоўнасць да ўзаемавыгаднага вырашэння грамадска-палітычных супярэчнасцей
<p>Сацыяльныя кампетэнцыі</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ідэнтыфікаваць сябе як члена розных суполак, грамадзяніна Украіны • фармуляваць і адстойваць уласныя погляды і перакананні ў дыскусіі, канструктыўна размаўляць на розныя актуальныя тэмы гісторыі і грамадства • знайсці гістарычныя прыклады ўрэгулявання супярэчнасцей і канфліктаў • працаваць у групе, дасягаць паразумення і наладжваць супрацоўніцтва з іншымі з іншымі ідэямі і каштоўнасцямі, выкарыстоўваючы ўласны і чужы вопыт, у тым ліку з гісторыі <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усведамленне каштоўнасці чалавека, яго жыцця, здароўя, гонару і годнасці, недатыкальнасці і бяспекі • павага да законаў і традыцый, вопыту іншых народаў, рэлігій і культур • талерантныя адносіны да жыццёвай пазіцыі іншага чалавека, грамадскай думкі, асаблівасцей сацыяльных паводзін, ладу жыцця і формаў самавыяўлення іншых асоб • кіраванне ўласнымі эмоцыямі, гатоўнасць знаходзіць кампрамісы • валанцёрства, падтрымка грамадскіх праектаў і ініцыятыў, накіраваных на вырашэнне актуальных сацыяльных праблем
<p>Культурная кампетэнцасць</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вобразна думаць і ўяўляць • характарызаваць асноўныя тэндэнцыі развіцця культуры ў мінулым і сучаснасці • выкарыстоўваць мастацкія артэфакты для пазнання мінулага, інтэрпрэтацыі твораў мастацтва ў гістарычным кантэксце • параўноўваць розныя культуры, іх каштоўнасці, традыцыі і інш • выявіць уплыў прыналежнасці да розных супольнасцей і знешніх фактараў на фарміраванне поглядаў і перакананняў асобы • вызначаць і тлумачыць сэнс прыналежнасці да сацыякультурнай супольнасці

	<p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • павага да чалавека, супрацьдзеянне і папярэджанне праяў дыскрымінацыі і няроўнага абыходжання • ацэнка сацыяльнай і культурнай разнастайнасці, тлумачэнне яе пераваг і праблем у сучасным грамадстве • свядомае захаванне і развіццё сваёй культуры, павага да культур іншых народаў • адказныя паводзіны і клопат аб аб'ектах культурнай спадчыны • адкрытасць да міжкультурнага дыялогу
<p>Прадпрымальнасць і фінансавая граматынасць</p>	<p>Навыкі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • выкарыстоўваць вопыт вывучэння гісторыі для выбару эфектыўных жыццёвых стратэгий • улічваць змены ў гісторыі і грамадстве, ацэньваць іх рызыку і карысць для ўласнага жыцця і жыцця супольнасці • вызначыць інтарэсы розных суполак/груп і знайсці спосабы іх узгаднення для вырашэння праблем • планаваць, арганізоўваць, рэалізоўваць індывідуальныя або камандныя праекты, ацэньваць іх эфектыўнасць, прадстаўляць вынікі • характарызаваць эканамічную палітыку і развіццё гандлю, вызначыць іх уплыў на грамадскае жыццё • растлумачыць спосаб арганізацыі нацыянальных эканомік і уплыў эканамічных і фінансавых працэсаў на функцыянаванне грамадства <p>Стаўленне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • гатоўнасць выкарыстоўваць вопыт гісторыі для самапазнання і дасягнення мэт устойлівага развіцця грамадства • уважанае прыняцце рашэнняў на аснове вопыту мінулага і сучаснага грамадскага жыцця • здольнасць несці адказнасць за вынікі ўласнай і калектыўнай дзейнасці, ініцыятыўнасць, адкрытасць новым ідэям • ўсведамленне эканамічных і сацыяльных магчымасцяў і праблем, якія стаяць перад грамадствам • здольнасць прымаць фінансавыя рашэнні з улікам магчымых рызык
<p>Базавыя веды</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чалавек і прырода: стварэнне сацыяльна-прыроднага асяроддзя; фарміраванне і рассяленне чалавека; асваенне і пераўтварэнне прыроды чалавекам у мінулым і сучасным; развіццё новых прастор; Устойлівасць. • Чалавек і свет матэрыяльных рэчаў: вытворчасць і спажыванне ў розныя гістарычныя эпохі; матэрыялы і тэхналогіі; інструменты і прадметы побыту; навукова-тэхнічныя вынаходніцтвы; умовы жыцця і працы ў горадзе і сельскай мясцовасці; урбанізацыя; матэрыяльная культура аграрнага, індустрыяльнага і постіндустрыяльнага грамадстваў. • Чалавек і грамадства: грамадства і супольнасці: сем'і, дзяржавы, класы, нацыі, культурныя, рэлігійныя, этнічныя і іншыя групы; чалавечае ўзаемадзеянне, інтарэсы і каштоўнасці, чалавечая ідэнтычнасць і годнасць; патрыятызм; культура і цывілізацыя; інфармацыя і СМІ; талерантнасць і інклюзія; канфлікты і іх вырашэнне. • Чалавек і ўлада: палітычная арганізацыя грамадства; метраполіі і калоніі; імперыі і нацыянальныя дзяржавы; палітычныя рэжымы; дэмакратыя, яе перавагі і рызыкі; муніцыпалітэт; правы чалавека і барацьба з дыскрымінацыяй; грамадзянства; пратэстныя рухі, рэвалюцыі і рэформы; міжнародныя сувязі. • Чалавек і свет ідэй і ідэй: светапогляд і каштоўнасці, ідэнтычнасць і асновы яе фарміравання, навука і мастацтва; гісторыя ідэй, ідэалогій і іх уплыву на людзей і грамадства; рэлігія, міфы, сімвалы; вобразы мінулага, сучаснасці і будучыні ў грамадскай думцы. 	

Таб. 5 Прыклады інтэграцыі зместу гісторыі і грамадазнаўства ў навучальных праграмах

Гісторыя. Грамадзянская адукацыя НУШ 5 клас	Історія. Грамадзянская освіта НУШ 6 клас
<p>Уводзіны</p> <ol style="list-style-type: none"> Гісторыя як мінулае чалавека і грамадства. <p>Тэма: Зваротны адлік часу ў гісторыі</p> <ol style="list-style-type: none"> Гісторыя і час. Падзеі ў гісторыі. Адлік часу ў гісторыі. Сусветная гісторыя і Украіна на стужцы часу. <p>Тэма: Дзе адбываецца апавяданне</p> <ol style="list-style-type: none"> Чалавек у прастору жыццядзейнасці. Што такое «гістарычная карта». Назва «Украіна» на працягу стагоддзяў. Як Украіна выглядала на картах мінулага. Украіна і яе суседзі на географічнай і гістарычнай картах. Гісторыка-геаграфічныя рэгіёны Украіны. Гістарычная тапаніміка. Гісторыка-геаграфічныя назвы як сведчанне мінулага. <p>Тэма: Крыніцы інфармацыі, гістарычныя крыніцы</p> <ol style="list-style-type: none"> Крыніцы інфармацыі і іх віды. Тэкст і медыятэкст. Назапашванне і пошук інфармацыі ў мінулым і сёння. Што такое гістарычныя даследаванні. <p>Тэма: Падарожжы ў мінулае Украіны</p> <ol style="list-style-type: none"> Гістарычныя падзеі, з'явы і працэсы. Гістарычныя асобы. Гісторыя майго краю ад мінулага да сучаснасці. Гісторыя маёй сям'і. <p>Тэма: Разнастайнасць Украіны</p> <ol style="list-style-type: none"> Этнічная і культурная разнастайнасць Украіны і свету ў мінулым і сучаснасці. Культурна-гістарычныя, рэлігійныя і прыродныя запаведнікі Украіны. Што звязвае Украіну, Еўропу і свет. Выбітныя ўраджэнцы Украіны і ўкраінцы не паходжаннем, а духам. <p>Тэма: Гісторыя вакол нас</p>	<p>Паўтарэнне вывучанага ў пачатковай школе</p> <ol style="list-style-type: none"> Увядзенне. Калі і як пачалася гісторыя чалавецтва. Уводзіны: Гісторыя як навука аб развіцці чалавецтва. Гістарычная перыядызацыя: свет і Украіна. <p>Тэма: Жыццё людзей у першабытныя часы</p> <ol style="list-style-type: none"> Узнікненне і рассяленне чалавека на планеце Зямля. Першыя людзі на тэрыторыі Украіны. Тэорыі паходжання чалавека. Каменны век чалавецтва. Першабытная культура і рэлігійныя вераванні людзей. Практычныя веды і вераванні першабытных людзей. Мастацтва ў першабытны век. Побыт і заняткі старажытных людзей. Правілы сумеснага пражывання. Звычаі, традыцыі, рэлігія першабытных людзей. Грамадства. Першыя чалавечыя супольнасці (абшчына, род, племя). Першыя земляробы і жывёлагадоўцы Украіны. Трыпальская археалагічная культура. Сярэднестагоўская археалагічная культура. Асноўныя стаянкі і помнікі першабытных людзей на тэрыторыі Украіны. Абагульненне па разд. <p>Тэма: Старажытны Егіпет.</p> <ol style="list-style-type: none"> Старажытны Егіпет. Уплыў прыродных умоў на асаблівасці гаспадарання. Улада фараона ў Старажытным Егіпце. Навуковыя даследаванні Старажытнага Егіпта. Культурная спадчына Старажытнага Егіпта. Будаўніцтва пірамід. арт. Напісанне. Рэлігійныя вераванні Старажытнага Егіпта. Абагульненне па тэме «Старажытны Егіпет». <p>Тэма: Цывілізацыі Пярэдняй і Цэнтральнай Азіі</p> <ol style="list-style-type: none"> Біенале нараджэння дзяржаў. Фінікія. Ізраільска-Юдэйскае царства. Старажытны Вавілон. Персідская дзяржава. Закон і права ў жыцці дзяржавы і грамадства ў мінулым і сучаснасці. (Закон Хамурапі; Цыліндр Кіра; Законы цара Саламона). Абагульненне па тэме «Цывілізацыі Пярэдняй і Цэнтральнай Азіі».

34. Свет. Украінцы за межамі Украіны.
 35. Значэнне гістарычнай навукі для прагрэсу чалавецтва. Урокі гісторыі.
 Грамадзянская адукацыя
1. «Я» і «іншыя». Годнасць і роўнасць.
 2. Роля сям'і і абшчыны ў жыцці чалавека.
 3. Узнікненне суполак/абшчын.
 4. “Вялікая” і “малая” Радзіма.
 5. Правілы сумеснага пражывання ў мінулым і цяпер.
 6. Што такое ўлада і якая яна.
 7. Роўнасць і годнасць як аснова ўзаемадзеяння ў грамадстве.
 8. Асабістая прастора чалавека ў мінулым і цяпер.
 9. Публічная прастора ў мінулым і сучаснасці.
 10. Якія адносіны паміж чалавекам і дзяржавай. Што іх звязвае.
 11. Што такое «правы чалавека».
 12. Што такое дэмакратыя і як яна звязана з правамі чалавека.
 13. Якія вытокі дэмакратыі ў Украіне.
 14. Дабрачыннасць і валанцёрства: гісторыя і сучаснасць.
 15. Абагульняючы ўрок.

- Тэма: Старажытныя Індыя і Кітай
23. Старажытная Індыя.
 24. Варны, касты, мастацтва і рэлігія.
 25. Старажытны Кітай.
 26. Рангі ў кітайскім грамадстве. канфуцыянства.
 27. Культурныя каштоўнасці краін Усходу.
 28. Абагульненне па тэме “Старажытныя Індыя і Кітай”.
- Тэма: Рымская імперыя
64. Вялікае перасяленне народаў. Готы і гуны на тэрыторыі сучаснай Украіны. Падзенне Старажытнага Рыма. Прычыны і наступствы.
 65. Хрысціянскае вучэнне. Ісус Хрыстос. Першыя хрысціянскія абшчыны і цэрквы. Пераўтварэнне хрысціянства ў дзяржаўную рэлігію.
 66. Развіццё навуковых ведаў. Помнікі мастацтва Старажытнага Рыма Гістарычнае значэнне старажытнарымскай культуры.
 67. Пытанне пра паходжанне прарадзімы славян Венеды, анты і славяне ў пісьмовых крыніцах. Паўсядзённае і гаспадарчае жыццё славян на тэрыторыі Украіны.
 68. Духоўны свет старажытных славян.
 69. Абагульненне па тэме “Рымская імперыя”.
 70. Абагульненне да курса. Уклад старажытных цывілізацый, культур, народаў у гісторыю чалавецтва.